

PAPER DETAILS

TITLE: W. Montgomery Watt'a Göre Endülüs Islâm Medeniyetinin Batı Avrupa'ya Etkisi

AUTHORS: İlhami AYRANCI

PAGES: 529-542

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/609698>

W. MONTGOMERY WATT'A GÖRE ENDÜLÜS İSLAM MEDENİYETİNİN BATI AVRUPA'YA ETKİSİ

Gönderim Tarihi: 15.10.2018

Kabul Tarihi: 03.11.2018

İlhami Ayrancı

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Dr. Assistant Professor, Kırıkkale University, Islamic Sciences Faculty,
Department of Islamic History and Arts
Kırıkkale/Turkey
ilhami.ayranci@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8298-6376

Öz

Çağımızda Portekiz ve İspanya Devletleri'nin bulunduğu coğrafya, Müslümanlar tarafından 'Endülüs' olarak adlandırılmıştır.

710 yılında gerçekleştirilen bir keşif harekâtının ardından birkaç yıl içerisinde fethedilen Endülüs bölgesi, 750 yılına kadar Şam Emevi hilafetinin bir eyaleti olarak kalmış, ondan sonraki üç asra yakın bir süre de Emevi ailesi tarafından yönetilmiştir.

Endülüs'te 712-1492 yılları arasında 780 yıl süre ile hüküm süren Müslümanlar, özellikle ilk üç asırlık dönem içerisinde kültür ve medeniyet alanında Batı'da o güne kadar görülen en güçlü ve ileri medeniyeti oluşturmuş, sanat ve mimarî başta olmak üzere, tıp, hukuk, felsefe ve edebiyat gibi çok sayıda bilim dalında ortaya koydukları birbirinden değerli eserlerle tarihteki öncü yerini almıştır.

Saray, kale ve cami gibi önemli eserlerine günümüzde de tanıklık ettiğimiz Gırnata (Granada), İşbiliye (Sevilla) ve Kurtuba (Cordoba) gibi dönemin önemli şehirlerinin yer aldığı bölge, bugün de İspanya'nın 17 eyaletinden birisi olarak 'Andalusia/Endülüs' olarak adlandırılmaktadır.

Bu makalede, Endülüs'ün Müslümanlar tarafından fethi, fetihden sonraki gelişmeler ve ortaya konulan 'birlikte yaşama kültürü' hakkında bilgiler verildikten sonra, tarihi süreç içerisinde 'Endülüs medeniyetinin' Batı Avrupa'ya etkisi, W. Montgomery Watt'ın eserleri çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Watt, Endülüs, İspanya, Oryantalistler, İslam Medeniyeti.

**According to W. Montgomery Watt,
The Andalusian Islamic Civilisation's Influence to The Western Europe**

Abstract

The territory of Portugal and Spain at present is called 'Andalusia' by Muslims. After a discovery movement in 710, the Andalusia region being conquered in a few years, remained a province of Damascus Umayyad Caliphate till 750, and then was also ruled by the Umayyad family for about three centuries.

Muslims who ruled in Andalusia between 712-1492 for 780 years have formed the most powerful and advanced civilization seen in the field of culture and civilization during the first three centuries in the West, have taken their pioneering position in history with valuable works that have been put forth in many fields of science such as art, architecture, medicine, law, philosophy and literature.

The region in which important cities such as Granada, Sevilla and Cordoba, which we have seen some important works such as the palace, castle and mosque, is named as 'Andalusia' as one of the 17 provinces of Spain today.

In this article, first of all, it has been given information about the conquest of Andalusia by the Muslims, the developments after the conquest and the culture of coexistence, then the influence of the period called 'Andalusian civilization' to Western Europe in Western history during the historical process has been evaluated by taking the work of W. Montgomery Watt into consideration.

Keywords: Islamic History, Watt, Andalusia, Spain, Orientalists, Islamic Civilization.

Giriş

Kuzey Afrika Valisi Mûsâ b. Nusayr, Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik'ten izin alarak Tarîf b. Mâlik kumandasındaki yaklaşık 500 kişilik bir birliği 710 yılının ilkbaharında keşif gayesiyle İspanya'nın güney kıyılarına göndermiş, Tarîf'in İspanya'dan bol miktarda ganimetle dönmesinden sonra da fetih hazırlıkları yapılmıştır. Müslümanlar tarafından İspanya'da gerçekleştirilen ilk fetih hareketi Târik b. Ziyâd'ın emrindeki kuvvetlerin 711 yılında bu topraklara ulaşması ile başlamıştır.

Mûsâ b. Nusayr, 711 yılı ilkbaharında Târik b. Ziyâd kumandasında 7000 kişilik bir orduyu, arkasından da 5000 kişilik bir takviye birliğini İspanya'ya göndermiş, bu sefer sırasında kendi içinde ciddi taht kavgaları yaşayan Vizigot ordusu hezimete uğratılmış, böylece de İspanya'nın fethi için Müslümanların önünde bir engel kalmamıştır.¹ 712 yılında başında

¹. Mehmet Özdemir, "Endülüs (Siyasî Tarih, Teşkilat)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11: 211.

W. Montgomery Watt'a Göre Endülüs İslam Medeniyetinin Batı Avrupa'ya Etkisi | 531 bulunduğu 18.000 kişilik bir ordu ile İspanya'ya geçen Mûsâ b. Nusayr, Toledo'da Târık b. Ziyâd'la buluşmuş, İspanya'nın kuzeyine doğru iki koldan sürdürülen çalışmalar sonucu ertesi yıl içerisinde (713) birçok şehir ele geçirilmiş, hatta (bir rivayete göre) Pireneler aşarak Frank topraklarına kadar girilmiştir.²

İspanya sakinlerine göre İspanya'nın Müslümanlar tarafından fethi beklenmedik ve 'hayret verici'³ bir durumken, Müslümanlara göre Hz. Peygamber zamanından beri devam eden gelişmelerin tabii bir sonucudur.⁴

1. Endülüs'ün Fethinden Sonra Yaşanan Gelişmeler

Endülüs'ün Müslümanlar tarafından fethinin ardından gerçekleştirilen düzenlemelerle bu coğrafyada sosyal, siyasi ve ekonomik istikrar yeniden sağlanmış, daha önceleri kaynakları ihmal edilmiş, bilimsel üretkenliği donmuş, şehirleri bakımsız kalmış Endülüs, Müslümanlar tarafından Batı'nın kültür ve medeniyet alanında tartışmasız en ileri ve güçlü bir ülkesi haline getirilmiştir.⁵

Fetih sonrasında İspanya'da İslamlaşma hızla artarken Latin kültürü de buna paralel olarak çökmeye başlamış, Hristiyanların birçoğu ihtida ederek Müslüman olmuştur.⁶ Müslümanların egemenliği altında bulunan ve kendi dinlerini muhafaza eden Hristiyanlar (Arp. El-Musta'rib/el-Musta'ribûn; İsp. El mozarab/losmozarabos) ise, bir taraftan inanç olarak Hristiyanlığa bağlı kalmış, diğer taraftan da İslam medeniyetine duydukları hayranlıkla⁷ Arapça konuşmak ve Araplar gibi yaşamaya başlamak suretiyle büyük ölçüde Araplaşmışlardır.⁸

Fetih sırasında Endülüs toplumundaki Müslüman nüfusunu elli-altmış bin arasındaki Arap ve Berberî askerler teşkil etmekteyken, zamanla yeni göçler ve özellikle VIII. ve IX. yüzyıllar boyunca gerçekleşen İslamlaşma neticesinde ciddi bir artış meydana gelmiş, Müslümanlar burada nüfusun az bir kısmını oluşturmalarına rağmen Endülüs medeniyetine kendi renklerini

2. Özdemir, "Endülüs", 11: 212.

3. W. Montgomery Watt - Pierre Cachia, *A History of Islamic Spain* (Edinburg: Edinburg University Press, 1965), 6.

4. W. Montgomery Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe* (Edinburg: Edinburg University Press, 1972), 8; Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 5.

5. Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 11.

6. Ali Erbaş, "Müslüman Hristiyan Münasebetleri Sürecinde Hristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı", *İLAM Araştırma Dergisi* 3/1 (1998): 126.

7. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 56.

8. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 32.

verebilmişlerdir.⁹ Endülüs'te yerli halktan İslam'a giren mühtedîlerin ilk nesline 'Musâlime',¹⁰ sayıları Arap Müslümanlardan daha fazla olan¹¹ sonraki nesle ise 'Müvelledûn' denilmiştir.¹²

Tarihçiler, İspanya'daki Müslüman hâkimiyetini; 711-756 yılları arasını Valiler dönemi, 756-1031 yılları arasını Endülüs Emevîleri dönemi, 1031-1086 yılları arasını Endülüs Emevîlerinden sonra ortaya çıkan yirminin üzerindeki bağımsız emirlikler (Mülûku't-Tavâif) dönemi, 1086-1238 yılları arasını Mağrib'den gelen Murabıtlar (1091-1147) ve Muvahhidler (1147-1238) dönemi, 1238-1492 yılları arasını da Nasrîler/Gırnata Sultanlığı veya Benî Ahmer dönemi olarak adlandırmaktadır.¹³

Bu dönemleri ele alarak bir değerlendirmeye tabi tutan W. Montgomery Watt, hükümdarın adının ancak onun güç ve kudretini temsil eden büyük mimârî eserlerle ölümsüzleşeceğine inanan ve Kurtuba'ya altınla kaplı 15.000 direğin bulunduğu Medînetüzzehrâ Sarayı'nı yaptıran III. Abdurrahman (912-961)¹⁴ ile yerine geçen oğlu II. Hakem (961-976) dönemlerini "ihtişam yılları" ve 'altın çağ'¹⁵ olarak nitelerken, 1008 yılından Hilafet döneminin sona erdiği 1031 yılına kadar olan süreyi, irili ufaklı otuz şehrin neredeyse her birinin bağımsız birer hükümdarının olmasından bahisle¹⁶ "tüm zamanların en trajik çeyrek asırlarından birisi" olarak tanımlamaktadır.¹⁷ Emevî hanedânı 1031 yılına kadar süren son yüzyıllık dönem içerisinde hem en yüksek seviyesine ulaşmış, hem de son bulmuştur.¹⁸

Bu dönemle ilgili de yorumlar yapan W. Montgomery Watt, çöküş ile ilgili olarak iki sebep göstermektedir. Bunlardan birincisi, İslamî fikirlerin çağdaş meselelere uyarlanmasındaki başarısızlık, ikincisi de etkin bir merkezi hâkimiyetin devamlılığını destekleyen kökleri sağlam bir orta sınıfın bulunmamasıdır.¹⁹

9. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 53.

10. Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, 25.

11. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 54.

12. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 32; Bk. Özdemir, "Müvelledûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 228-229.

13. Şaban Öz, *İslam Tarihi* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınevi, 2013), 230-231.

14. Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, 311, 313.

15. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 39.

16. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 85.

17. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 84.

18. İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, trc. Mahmut Kanık (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 271.

19. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 87.

Watt, bağımsız emirlikler döneminden (1031-1086) sonra hüküm süren ve Mağrib Yönetimi olarak adlandırılan Murabıtlar (1091-1147) ve Muvahhidler (1147-1238) dönemi konusunda da; her iki imparatorluğun da Kuzeybatı Afrika'da ortaya çıkmış olmaları ve daha sonra da Endülüs'ü kendi toprakları arasına katmaları ve yine her ikisinin de birer dini hareket olmaları, daha doğru bir ifade ile dini bir temele sahip olmaları sebebi ile aralarında bir takım benzerliklerin bulunduğunu söylemekte,²⁰ adı geçen her iki devlet hakkında da eleştiriler olmakla birlikte bu döneme nasıl bir değer biçileceğine dair bir mutabakatın bulunmadığını ifade etmektedir.²¹

2. Birlikte Yaşama Kültürü

Endülüs'te İslam devleti himayesinde yaşayan Hristiyan ve Yahudiler Müslümanlarla iyice kaynaşmış ve müşterek bir kültürü paylaşmış durumdaydı. Hâkim kültürün bilhassa şehirlerde herkes tarafından kabul edilmesi, Müslüman ve Hristiyanlardan birçoğunun başka dinden akrabalarının bulunması gibi sebeplerle dini farklılığın ciddi bir önemi bulunmuyordu.²² Bu sebeple, Endülüs toplumunun önemli özelliklerinden birisinin de farklı etnik unsurları bünyesinde barındırması olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Söz konusu bu farklı etnik unsurları dışarıdan gelenler ve yerli halk olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Araplar, Berberîler, Saklebîler ve Sudanlılar dışarıdan gelenleri, İberler, Romalılar ve Vizigotların karışımından ibaret olan İspanyol halk ile Yahudiler de yerlileri meydana getirmektedir.²³ Yahudiler diğer İslam devletlerinde olduğu gibi İspanya'da da himaye edilen azınlıklardandır. X. asrın ortasında Yahudi Hasdây b. Şaprut'un Müslümanların İspanya'da en parlak devrini yaşadığı ve refahın zirveye ulaştığı kabul edilen III. Abdurrahman zamanında (912-961)²⁴ saray hekimi olarak halifenin hizmetinde bulunmuş olması da bunun delillerinden birisidir.²⁵

Endülüs, çeşitli kültürler arasındaki yakın ilişkiye önemli bir örnektir.²⁶ Beraber yaşama anlamına gelen ve üç semavi dinin bir arada yaşamasını ve karşılıklı etkileşimde bulunmasını mümkün kılan toplumsal

²⁰ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 103.

²¹ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 100.

²² Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 47.

²³ Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, 17.

²⁴ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 3.

²⁵ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 62.

²⁶ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 1.

modeli ifade etmek üzere kullanılan “Convivencia”,²⁷ İspanya’nın fethinden sonra Müslümanlar tarafından uygulamaya konulmuş, XII. ve XIII. yüzyıllarda Hristiyan İspanyol krallıkları tarafından da taklit edilmiştir. Ancak, Endülüs’ü Müslümanlardan geri alma (Reconquista) faaliyetlerinin başarılı olduğu bölgelerde şartların her geçen gün Müslümanların aleyhinde gelişmesi sonucu beraber yaşama Müslümanlar için hayli güç hale gelmiştir. Bu dönemden itibaren Endülüs Müslümanlarının büyük çoğunluğu için görünüşte Hristiyan gibi davranacakları, fakat Müslümanlıklarını gizlice devam ettirecekleri yeni ve zorlu bir dönem başlamış, 1609-1614 yılları arasında bu topraklarda yaşayan Müslümanların hemen tamamını oluşturan 500 bin kişi mallarını mülklerini, daha da önemlisi on asra varan atayurtlarını arkalarında bırakarak gruplar halinde Kuzey Afrika, Fransa, İtalya ve Osmanlı hâkimiyetindeki Anadolu ve Suriye’ye göç etmek zorunda kalmıştır.²⁸ Böylece yüzyıllardır bütün dünya için güzel bir örnek olan farklı millet ve dinlerden insanın ‘birlikte yaşama kültürü’ olan “Convivencia” bir kez daha akâmete uğramıştır.

3. W. Montgomery Watt’a Göre Endülüs İslam Medeniyetinin Batı Avrupa’ya Etkisi

W. Montgomery Watt’ın Endülüs konusunda, *A History of Islamic Spain* (Müslüman İspanya’nın Tarihi)²⁹ ve muhtevası itibari ve bize çok geniş bir malumat sağlaması sebebi ile çalışmamız içerisinde sıkça yararlandığımız, *Influence of Islam on Medieval Europe* (İslam’ın Avrupa’ya Tesiri)³⁰ adlı iki eseri bulunmaktadır.³¹

Watt, 710 yılında birkaç yüz kişilik Müslüman bir grubun keşif harekâtı ile başlayan ve takriben 715 yılı itibari ile bütün büyük şehirlerinin Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi ile sonuçlanan³² İspanya’nın

²⁷ Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Siyasi Tarih)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 67.

²⁸ Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Siyasi Tarih)*, 322.

²⁹ Watt, “Endülüs Tarihi”, trc. Cumhur Ersin Adıgüzel - Qiyas Şükürov (İstanbul: Küre Yayınları, 2015).

³⁰ Watt, “İslam’ın Avrupa’ya Tesiri”, trc. Hulusi Yavuz (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985); Watt, “İslam Avrupa’da”, trc. Hulusi Yavuz (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989).

³¹ “A History of Islamic Spain” adlı eserin 5; 2, 9; 1 ve 10; 3. bölümlerini oluşturan; ‘Entelektüel Hayat’, ‘Şiir’ ve ‘Çöküş Döneminde Edebiyat’ bölümleri Pierre Cachia tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmamız içerisinde atıf yapılan ‘Şiir’ bölümünde gerekli açıklama yapılmaktadır.

³² Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 2.

fethinin, Kur'an'da yer alan 'cihad' ayetlerinin sonucu olarak meydana geldiğini söylemektedir. Ona göre bu durum, asırlardır süregelen 'göçebe yağmacılığının' şekil değiştirmesi'dir.³³ Çünkü söz konusu bu göçebe anlayışa göre genişleme olmadan birliğin olması hemen hemen imkânsızdır.³⁴ Bu konudaki en büyük âmil de, 'ganimet toplama arzusu' olarak yorumlayan Watt, Müslümanların Beytül-mâl'den atıye almaları sebebi ile kendilerini tamamen askerliğe adayabildiklerini söylemekte,³⁵ bu iddiasını yeri geldikçe de tekrarlamaktadır.³⁶

Watt'a göre fethi anlamak ve Müslüman İspanya'nın tüm kültürel gelişiminin gerçek değerini takdir edebilmek için VIII. yüzyılın ilk yıllarında İber Yarımadası'nın içinde bulunduğu şartlara bakmak yeterli olacaktır. Bu yıllarda köylüler gerçekten zor bir hayat sürmekte, halk temel imkânlardan dahi mahrum bulunmaktadır. Hoşnutsuzluğun hat safhada olması sebebi ile insanların çoğu Müslümanları kurtarıcı olarak görmüş ve onlarla işbirliği yapmıştır.³⁷ Dahası, Müslümanlar kendi aralarında anlaşmazlık bulunan İspanyol yöneticiler tarafından da desteklenmiş,³⁸ bu durum Müslümanların işini daha da kolaylaştırmıştır.

İşte bunları gerekçe göstererek İspanya'nın Müslümanlar tarafından 'kolayca' fethedildiğini söyleyen Watt, bu durumu, -yukarıda da ifade edildiği gibi- o dönem İspanya'sının içinde bulunduğu şartlar gereği Hristiyanların iç zayıflıklarına ve dönemin diğer şartlarına bağlamaktadır.³⁹

Watt, İber yarımadasında yaşayan bu kadar çok sayıda kişinin İslam'ı kabul etmeleri hakkında, konunun detayları ile ilgili çok az şeyin bilindiğini, eldeki tüm verileri inceledikten sonra bile 'İslam kültürünün bu denli büyük bir İspanyol nüfus tarafından benimsenmesi'nin bir bilmece olarak kalacağını ifade etmektedir.⁴⁰

Watt'a göre Müslümanlar 'Avrupa'ya davetsiz bir misafir' olarak gelmişlerdir ama yeryüzünün büyük bir kısmında muazzam fayda ve nimetleri görülen ve faydaları Fransa ve komşu ülkelere kadar varan bir

33. Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 5-6.

34. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 6.

35. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 8.

36. Örneğin bk. Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 8: 47; Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 9.

37. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 10-11.

38. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 13-14.

39. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 10.

40. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 54-55.

medeniyetin temsilcileri olmuşlardır.⁴¹ İslam'ın Endülüs'e özel katkısı daha ziyade şehirleşme alanında, yani şehirlerin gelişmesinde ve şehirlerde meydana gelen yapılaşmada olmuştur.⁴²

Watt, Endülüs'teki refahın başlıca kaynağını 'İslam'ın ruhundan doğan' ticarete teşvikin teşkil ettiğini düşünmektedir.⁴³ Avrupalılar özellikle ticaret yolu ile Avrupa içlerine kadar yayılan bu kültüre hem hayran kalmış, hem de onu taklit etmişlerdir.⁴⁴ İslam âlemi ile Hristiyan dünyası arasında bu dönemde gerçekleşen ticarete Avrupa sömürülen taraftır.⁴⁵ Çünkü İslam ile Hristiyanlığın Ortaçağ'da karşılaşmalarının bütün cephelerine bakıldığı vakit, İslam'ın Batı Hristiyanlığı üzerindeki etkisi kabul edilenden de büyüktür.⁴⁶ Watt bu etkiyi; "Müslümanlar takriben ilk elli yıl istisna tutularak İslam dünyasının hiçbir yerinde İslâmî düşünce ve yönetim alanında Endülüs'te etkili oldukları kadar başka bir yerde bu denli etkili olmamışlardır"⁴⁷ şeklinde ifade etmekte, dönemin Hristiyanlarının zihnindeki imajı anlatırken de Malmesbury'lu William'dan alıntı yaparak, Müslümanların Endülüs'te egemen oldukları XII. asırda o günün insanların Avrupa hariç bütün dünyanın Müslümanlara ait olduğunu zannettiklerini nakletmektedir.⁴⁸

O dönem dünya ticareti açısından son derece önemli olan deniz haritaları Müslümanlar tarafından geliştirilmiş, Avrupalıların edindiği en geniş ve en doğru coğrafi bilgiler Müslümanlar sayesinde kazanılmıştır. O günün İslam teknolojisinin birçok bakımdan Avrupa'dan üstün olması sebebi ile Avrupalılar İslam medeniyeti ile karşılaştıklarında aşağılık duygusuna kapılmış,⁴⁹ aynı zamanda hayran oldukları ve üstün gördükleri bu kültürü inceleme fırsatı bulmuşlardır.⁵⁰

Watt'a göre Endülüs medeniyeti, İslam'ın Hristiyan dünyasının kulağı dibinde bir müddet hüküm sürmesi anlamına gelmektedir.⁵¹ İslam

⁴¹ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 1.

⁴² Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 50.

⁴³ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 50. Ayrıca bk. Lütfi Şeyban, *Endülüs* (İstanbul: Albaraka Türk Yayınları, 2014), 16.

⁴⁴ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 44.

⁴⁵ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 19.

⁴⁶ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 84.

⁴⁷ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 167.

⁴⁸ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 21, 55, 82.

⁴⁹ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 82.

⁵⁰ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 58.

⁵¹ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 13.

W. Montgomery Watt'a Göre Endülüs İslam Medeniyetinin Batı Avrupa'ya Etkisi | 537
kültürünün Avrupa'ya asıl tesiri, İspanya (ve Sicilya)'nın fethiyle başlamış,⁵²
yani Doğu kültürü Avrupa'ya Endülüs'ten girmiş ve arkasında görkemli
mimari eserler bırakmıştır.⁵³ Müslümanların Endülüs'e yerleşmesi,
Avrupalıların da Haçlı Seferleri sırasında doğu Akdeniz sahillerinde
görünmeleri taraflar arasında bir kültür alış-verişine yahut daha açık
söylemek gerekirse, Avrupa'nın İslam kültürünün birçok yönünü taklidine
imkân vermiş,⁵⁴ böylece İslam İspanya'da sadece askeri ve siyasi bir kuvvet
olarak değil, aynı zamanda kültürel olarak da hüküm sürmeye başlamıştır.⁵⁵

Watt, Avrupalıların Endülüs Medeniyetinden nasıl etkilendiklerini
anlatırken Americo Castro'dan alıntı ile; "1248'de muzaffer ordular
İşbiliye'yi gördüklerinde hayretlerini gizleyememişlerdi. Çünkü sanat,
iktisâdî gelişme, sivil düzen, teknoloji, bilimsel ve edebî üretimde
Hristiyanlar hiçbir zaman bunun bir benzerine sahip olamamışlardı"
ifadelerine yer vermekte, 711-1248 yılları arasında beş asırdan fazla bir süre
Müslümanların hâkimiyetinde kalan İşbiliye'de mimariden yaşam tarzına
kadar İslam kültürünün etkilerinin günümüzde de gözlemlenebildiğini
ifade etmektedir.⁵⁶ İslam sanatının gelişiminin Endülüs'ün edebiyat ve
düşünce tarihini tamamlayıcı bir unsuru olduğunu, dönemin en göze çarpan
sanat yapıtının da Kurtuba Ulu Camii'nin teşkil ettiğini⁵⁷ söyleyen Watt, Batı
kültürünün kaynağını ele aldığı bölümde de; II. Hakem'in (961-976) ilme
olan merakı ile o günün şartlarında oluşturduğu kütüphanesinde 400 bin
cildi aşkın kitabın toplandığını hatırlatmaktadır.⁵⁸

Hristiyan ve Yahudilerin ilham aldıkları ve tesiri altında kaldıkları⁵⁹
Müslümanların hayat tarzlarından bahsederken, "muhteşem" (gracious
living) tabirini kullanan ve kâğıdın bu medeniyetin bir parçası olduğu
tespitinde bulunan Watt,⁶⁰ 786-808 yılları arasında hüküm süren Harun

⁵² Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 2, 56.

⁵³ Watt ve Cachia, *A History of Islamic Spain*, 1.

⁵⁴ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 15.

⁵⁵ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 17.

⁵⁶ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 173; Geniş bilgi için bk. Fatıma Zeynep Belen, "Dezavantajlı Gruplara Yönelik Manevî ve Psiko-Sosyal Bakım Uygulamaları: Sevilla Örneği", *Dezavantajlı Gruplar: Psiko Sosyal ve Manevî Bakım*, ed. İhsan Çapcıoğlu - Fatıma Zeynep Belen (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 17-18.

⁵⁷ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 76.

⁵⁸ Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 80.

⁵⁹ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 27.

⁶⁰ Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 25.

Reşid'in Bağdat'ta ilk kâğıt fabrikasını kurmasına rağmen, XIV. asra kadar Avrupa'da kâğıt fabrikalarının kurulamadığını ifade etmektedir.

Watt'a göre, 'Müslümanlara verilen en şiddetli cevap olan Haçlı seferleri'nin⁶¹ kültürel yayılmaya önemli bir katkısı görülmezken, Müslümanların bu ihtişamlı hayat tarzı ve buna refakat eden edebiyatları hem Avrupa'nın hayal gücünü, hem de Latin menşeli milletlerin şiir kaabiliyetlerini harekete geçirmiştir. Öyle ki, Avrupalıların hayatın zarafeti ve onun maddi temellerinin terakkisi alanlarında Müslümanlardan aldıkları, devamlı ilişkide bulundukları Bizanslılardan aldıklarından daha fazladır.⁶²

Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe* (İslam'ın Avrupa'ya Tesiri) adlı eserinin III. bölümünde⁶³ Müslümanların bilimsel çalışmalarını ele almaktadır. Bu bölümde, tahrif edilmiş imajları yüzünden Müslümanlara karşı Avrupa'da var olan garaz ve peşin hüküm sebebi ile onların ilim alanındaki başarıları konusunda değerlendirme yapmanın zorluğuna vurgu yaptıktan sonra, kendisinin bu gerçeğin farkında birisi olarak mümkün olduğunca objektif olacağını ifade ederek; Müslümanların Matematik, Geometri, Cebir, Uzay Bilimleri, Felsefe ve Tıp başta olmak üzere birçok bilim dalında yaptıkları öncü çalışmaları uzun uzadıya anlatmakta, İslam tıbbının tesirinden önce Avrupa'da tebâbetin çok ibtidâi olduğunu,⁶⁴ 1200'lü yıllarda dahi Avrupa hastanelerinin Müslüman hastane standartlarının çok gerisinde bulunduğunu⁶⁵ söylemektedir.

'Arapça'nın şâheseri' şeklinde tanımladığı ve büyük bir mazhariyete nail olduğunu söylediği İbn Sînâ'nın (ö. 1037) *el Kânun fi't-Tıb* adlı eserinin XII. asırda Latinceye çevrildiğini, biri İbranice olmak üzere birçok baskılarının yapıldığını, bu baskıların XV. asırda 16 defa, XVI. asırda 2 defa, XVII. asırda ise birçok kez basıldığını, Latince, İbranice ve diğer yerli dillerde yazılmış şerhlerinin meydana getirildiğini ifade etmektedir. Bu eserin tıp tahsili yapılan bütün Avrupa üniversitelerinde en az XVI. asrın sonuna kadar yegâne ders kitabı olarak okutulduğunu⁶⁶ hatırlatarak, İbn Sina ve Gazali (ö. 1111) başta olmak üzere Müslüman bilim adamlarının Batı'da ve Endülüs'te yaptıkları etkiye vurgu yapmaktadır.⁶⁷

^{61.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 13.

^{62.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 29.

^{63.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 30-43.

^{64.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 65.

^{65.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 67.

^{66.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 38.

^{67.} Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 42.

Watt, *A History of Islamic Spain* (Müslüman İspanya'nın Tarihi) adlı eserinin, "Siyasi Çöküş Döneminde Kültürel İhtişam" adını verdiği IX. bölümünde,⁶⁸ Endülüs İslam Medeniyeti'ni oluşturan şiir,⁶⁹ edebiyat, tarih, felsefe bilim vb. sanat alanları ve bu alanlarda etkili isimler hakkında da bilgiler vermektedir.

Burada konunun detaylarına girmemiz bizi çalışmamızın dışına itecektir. Bu sebeple, Watt'ın özellikle öne çıkardığı birkaç bilim adamının ismini zikretmekle yetinmek istiyoruz:

Watt, Endülüs'te birçok bakımdan zirve dönem olarak görülen III. Abdurrahman ve II. Hakem dönemlerinden sonraki yüzyılda yaşayan en önemli bilim adamı olarak İbn Hazm⁷⁰ (994-1064)'ın ismini zikretmektedir. İbn Hazm'ın yetmiş yıllık ömründe fıkıh ve dinler tarihi alanı başta olmak üzere, yaklaşık üç düzinesi günümüze ulaşan,⁷¹ 400 cilt (80.000 sahife) eser kaleme aldığı rivayet edilir.⁷² Eserde, dönemin en büyük fıkıhçısı olarak görülen⁷³ ve katkılarıyla birlikte felsefenin Müslüman İspanya'da zirveye ulaştığı İbn Rüşd'e (ö. 1198) ve kendisine kadar kimsenin filozof olarak tanımlanamayacağı⁷⁴ İbn Bâcce'ye (ö. 1138) özellikle dikkat çekildiği görülmektedir. Watt'a göre İspanya'nın erken dönem tarihçilerinin en önemlisi İbn Hayyân (ö. 1076)'dır.⁷⁵ Ona göre dönemin kültür hayatına etki eden isimler arasında günümüzde *Mukaddime* adlı eseri ile tanınan İbn Haldun'un⁷⁶ (ö. 1406) ismi de burada anılmalıdır. Watt, Endülüs sufîlerinin en büyüğü olarak da Muhyiddîn İbnü'l Arabî (ö. 1240)'yi zikretmektedir.⁷⁷

Avrupalıların ilerleme alanında her şeyi Müslümanlardan öğrendiklerini söyleyen Watt, onlar düşmanları Müslümanların ilim ve felsefesi ile ilgilenmeye başladıklarında bu ilimlerin Endülüs'te altın devirlerini yaşadığını ifade ettikten sonra, "İnsan Müslümanların tecrübe, tefekkür ve yazdıklarının azametına vakıf olunca anlamaktadır ki, eğer

⁶⁸. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 112-146.

⁶⁹. Bu eserin IX; I'i oluşturan "Şiir" bölümü (112-121) Pierre Cachia tarafından kaleme alınmıştır.

⁷⁰. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 128.

⁷¹. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 131: İbn Hazm'ın zamanımıza kadar ulaşan eserleri için bk. İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, 288-289.

⁷². İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, 4.

⁷³. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 135.

⁷⁴. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 137.

⁷⁵. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 136.

⁷⁶. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 136.

⁷⁷. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 143.

Müslümanların yardımı olmasaydı, Avrupa ilim ve felsefesi vaktinde terakki edemeyecekti” ifadelerine yer vermekte,⁷⁸ “Biz Avrupalıların kör gözü İslam kültürüne olan borcumuzu görmeye engeldir. Geçmişten gelen mirasımıza İslam’ın yaptığı katkının kıymetini bazen küçümsüyor, bazen de tamamen görmezden geliyoruz. Müslüman ve Arap’larla daha olumlu ilişkiler kurabilmek için, borçlarımızın hepsini itirafa mecburuz”⁷⁹ demektedir.

Influence of Islam on Medieval Europe (İslam’ın Avrupa’ya Tesiri) adlı eserin “İslam ile Karşılaşmanın Avrupa İçin Önemi” başlığını verdiği son bölümünde; Endülüs dönemi Avrupalılarının İslam medeniyeti karşısında duydukları aşağılık duygusuna karşı onları taltif etmek için ‘tahrif edilmiş bir İslam imajı’nın adeta zaruri olduğu itirafında bulunan Watt,⁸⁰ günümüzde dahi çok az Batı Avrupalının İslam’a tarafsız olarak bakabildiğini ifade etmektedir.⁸¹

XII-XIV. asırlar arasında teşekkül eden İslam’ın tahrif edilmiş cephelerini; batıl, şiddet yanlısı, nefse düşkünlük dini olmakla tanımlayan ve Hz. Peygamberin de Hz. İsa’nın muarızı olduğunu iddia eden Watt, Hristiyanların Müslümanlarla olan yüzyılları bulan ilişkileri sebebi ile İslam dini hakkında bir şeyler bildiklerini, ancak bu bilinenlerin içinden çıkılamaz bir şekilde hatalarla dolu olduğunu vurgulamakta,⁸² son cümle olarak da, “Biz Avrupalılara düşen en önemli görev, aynı dünya üzerinde yaşadığımız şu zamanda, bu yanlış mübalağadan vazgeçerek, İslam dünyasına ne kadar borçlu olduğumuzu hakkıyla göstermektir”⁸³ diyerek Endülüs İslam Medeniyeti’nin Avrupa’ya yaptığı etkiye işaret etmektedir.

Sonuç

Endülüs’ün fethi, 710 yılında birkaç yüz kişilik Müslüman bir grubun keşif harekâtı ile başlamış ve takriben 715 yılı itibari ile İspanya’nın bütün büyük şehirlerinin Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi ile

⁷⁸. Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 43.

⁷⁹. Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 2.

⁸⁰. Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 82-83.

⁸¹. Watt - Cachia, *A History of Islamic Spain*, 174-175. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Muhammed Güngör, “Oryantalizmin İslam’ın Teşekkülüne Bakışı”, *İslamî İlimler Fakültesi Dergisi* 3/3 (2017): 47, 59; Mustafa Halidi, *İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm*, trc. Osman Şekerci (İstanbul: Kalem Yayınları, 1998), 45; Misyonerlerin sahip oldukları donanım ve çalışma şartları için bk. Esmâ Öztürk, “Ahmed Avni Konuk’un Bir Misyonere Yazdığı Mektuplar”, *Akademik Dergisi* 1/1 (2016): 243-245.

⁸². Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 72-73.

⁸³. Watt, *Influence of Islam on Medieval Europe*, 84.

W. Montgomery Watt'a Göre Endülüs İslam Medeniyetinin Batı Avrupa'ya Etkisi | 541 sonuçlanmıştır. Watt bu kadar kısa sürede böylesine büyük bir fetih hareketinin 'kolay' bir şekilde gerçekleşmesini 'hayret verici' olarak nitelemekte ve bunu 'Allah yolunda savaşmak' şeklinde Kur'an'da yer alan 'cihad' ayetlerinin varlığına, Müslümanların savaş sonrası Beytülmal'den atıye almalarına ve VIII. yüzyılın ilk yıllarında İber Yarımadası'nda yaşayan insanların sosyal şartlarının zorluğuna bağlamaktadır.

Watt, İber yarımadasında yaşayan bu kadar çok sayıda kişinin İslam'ı kabul etmeleri konusunda ise, elde yeterince bilginin bulunmadığını, sahip olunan tüm verilerin incelenmesinden sonra dahi 'Bu kadar çok sayıda insanın niçin İslam dinini tercih ettiği konusunun' bir 'bilmece' olarak kalacağını söylemektedir.

Müslümanların Endülüs'e yerleşmesi, Avrupalıların da Haçlı Seferleri sırasında doğu Akdeniz sahillerinde bulunmaları, taraflar arasında bir kültür alış-verişine, imkân vermiş, böylece İslam İspanya'da sadece askeri ve siyasi bir kuvvet olarak değil, aynı zamanda kültürel olarak da hüküm sürmeye başlamıştır. Watt'a göre Avrupalıların hayatın zarafeti ve onun maddi temellerinin terakkisi alanlarında Müslümanlardan aldıkları, devamlı ilişkide bulundukları Bizanslılardan aldıklarından daha fazladır.

Watt, Hristiyanların Müslümanlarla olan yüzyılları bulan ilişkileri sebebi ile İslam dini hakkında bir şeyler bildiklerini, ancak bu bilinenlerin içinden çıkılmaz bir şekilde hatalarla dolu olduğunu ifade etmekte, Yakın Çağların İspanyol'unun ülkenin mağribî geçmişini kendisine yabancı bir şey olarak algıladığından hareketle, Müslümanlarla daha olumlu ilişkiler kurabilmek için Avrupalılara düşen en önemli görevin; İslam dünyasına ne kadar borçlu olduklarını hakkıyla göstermek olduğunu söylemektedir.

Watt'a göre İslam'ın ticarete teşvik etmesi, Endülüs'teki refahın başlıca kaynağını oluşturmaktadır. İslam'ın Endülüs'e özel katkısı ise, daha ziyade şehirleşme alanında, yani şehirlerin gelişmesinde ve şehirlerde meydana gelen yapılanmalarda olmuştur.

Sonuç olarak, Avrupalıların Müslüman İspanya'ya mukavemet sürecinde İslam medeniyetinden gözle görülür bir etki altında kaldıkları söylenebilir. Bu etki öylesine açık ve büyüktür ki, Watt bu etkiyi; "Müslümanlar İslâmî düşünce ve yönetim alanında, İslam'ın ilk elli yılı müstesna, İslam dünyasının hiçbir yerinde Endülüs'te oldukları kadar etkili olmamışlardır" şeklinde ifade etmekte, Müslümanların Endülüs hâkimiyeti dönemindeki yardım ve katkıları olmaksızın Avrupa'daki ilerlemenin de vaktinde gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir.

Kaynakça

- Belen, Fatıma Zeynep. "Dezavantajlı Gruplara Yönelik Manevî ve Psiko-Sosyal Bakım Uygulamaları: Sevilla Örneği". *Dezavantajlı Gruplar: Psiko Sosyal ve Manevî Bakım*. Ed. İhsan Çapçioğlu - Fatıma Zeynep Belen. 15-35. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Erbaş, Ali. "Müslüman Hristiyan Münasebetleri Sürecinde Hristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı". *İLAM Araştırma Dergisi* 3/1 (1998): 117-153.
- Güngör, Muhammed. "Oryantalizmin İslam'ın Teşekkülüne Bakışı". *Kırıkkale İslamî İlimler Fakültesi Dergisi* 2/3 (2017): 45-60.
- Halidi, Mustafa. *İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm*. Trc. Osman Şekerci. İstanbul: Kalem Yayınları, 1998.
- Halidi, Mustafa. *İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm*. Trc. Osman Şekerci. İstanbul: Kalem Yayınları, 1998.
- İbn Hazm. *Güvercin Gerdanlığı*. Trc. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Lütfi, Şeyban. *Endülüs*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları, 2014.
- Öz, Şaban. *İslam Tarihi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Özdemir, Mehmet. "Endülüs (Siyasî Tarih, Teşkilat)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 211. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*. Ankara: TDV Yayınları, 2016.
- Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları (Siyasi Tarih)*. Ankara: TDV Yayınları, 2016.
- Özdemir, Mehmet. "Müvelledûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 32: 228-229. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Öztürk, Esmâ. "Ahmed Avni Konuk'un Bir Misyonere Yazdığı Mektuplar". *Akademiar Dergisi* 1/1 (2016): 241-266.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Avrupa'da*. Trc. Hulusi Yavuz. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Watt, W. Montgomery. *İslam'ın Avrupa'ya Tesiri*. Trc. Hulusi Yavuz. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985.
- Watt, W. Montgomery - Cachia, Pierre. *Endülüs Tarihi*. Trc. Cumhur Ersin Adıgüzel - Qiyas Şükürov. İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Watt, W. Montgomery. *Influence of Islam on Medieval Europe*. Edinburg: Edinburg University Press, 1972.
- Watt, W. Montgomery - Cachia, Pierre. *A History of Islamic Spain*. Edinburg: Edinburg University Press, 1965.